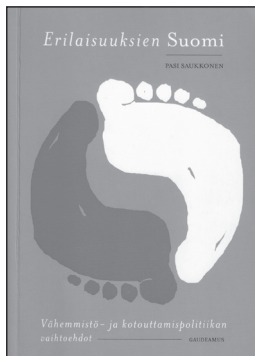

Kirja-arvosteluja

Saukkonen Pasi: Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot

Gaudeamus, Tallinna 2013. 252 s. ISBN 978-952-495-295-8.

Dosentti Pasi Saukkonen tunnetaan erittäin tuotteliaana kirjoittajana ja tutkijana. Hän ei yhteiskunnallisessa keskustelussa jätä kynttilää vakana alle, vaan tuo keskusteluissa, kirjoituksissaan ja esitelmässään julki mielipiteensä ja näkemyksensä asioiden tilasta sekä niiden korjaamisesta.

Saukkosen uutuusjulkaisu ”Erilaisuuksien Suomi” perustuu osittain hänen aikaisempiin julkaisuihinsa. Tämä luo kirjaan tiettyä syvyyttä, sillä tekijä on poiminut mukaan aikaisemmasta tuotannostaan ajatuksia, joilla on kantavuutta, ja joita hän tässä kirjassa vie eteenpäin. Kirjassa on kansainvälinen näkökulma, ja siihen liittyen suomalaista maahanmuutto-, monikulttuurisuus- ja vähemmistökeskustelua verrataan sopivin kohdin muihin maihin. Tausastaan johtuen Saukkosella Alankomaat esiintyy usein mukana. Alankomaat entisenä kolonialistisena emämaana on jo pitkään ottanut vastaan maahanmuuttajia. Maalla on siten pitkä siirtolaisuus- ja vähemmistöhistoria, johon Suomen peilaaminen antaa kirjalle mukavan lisämausteen.

Pasi Saukkosen uutuus jakaantuu yhdeksään päälukuun. En käy kirjaa läpi luku luvulta – totean vain kirjan olevan sisällöllisesti hyvin rakennetun, ja kunkin luvun muodostavan oman selkeän kokonaisuutensa. Kuten edellä totesin, Saukkosen tyyli on varsin kanta-aottava. Toisaalta hän myös perustelee näkökulmansa, ja luo siten tekstillään uskottavan lopputuleman.

Otan oheen pari näytettä Pasi Saukkosen lähestymistavasta:

”Eurooppalaista vähemmistö- ja kotouttamispolitiikkaa voi tällä hetkellä kuvata lyhyesti yhdellä

sanalla: neuvottomuus. Maanosassa on noudatettu muutamaa ideologista peruskaavaa, joita kaikkia on alettu pitää enemmän tai vähemmän epäonnistuneina. Tällä hetkellä kukaan ei tiedä, miten pitäisi edetä”. (Emt., 9.)

Tarkastellessaan Suomen kirkollista järjestelmää (osana multikulturalismiin liittyviä teemoja) hän toteaa: *”Ehdotan siirtymistä järjestelmään, jossa millään kirkkokunnalla ei olisi lakiin perustuvaa erityisasemaa, mutta jossa yhteiskunta kuitenkin tunnustaisi virallisesti joitakin uskontokuntia”.* (Emt., 13.) Jos käytäntö toteutuu, niin silloin Suomen armeijan sotilaspapeilla voisi olla koppalakin sijasta myös turbaani tai kipa. Odotan tätä mielenkiinnolla.

Luvussa kahdeksan Pasi Saukkonen tarkastelee suomalaista kielipolitiikkaa nyt ja tulevaisuudessa. Maassamme on suomella ja ruotsilla kansallisenä kielinä vakaa status. Tekijä nostaa esille saamen, karjalan kielen ja romanikielen aseman. Hänen mukaansa karjalan ja romanikielen nostaminen tunnustetuiksi vähemmistökieliksi antaisi niiden käyttäjille ja käytölle turvatun tulevaisuuden. Saamen kielellä (kielillä) olisi taas virallisen kielen asema Lapin maakunnassa.

Suomessa on voimakkaasti kasvava venäjänkielinen vähemmistö. Venäjää puhuvia on maassamme noin 60 000 henkeä. Heille Saukkonen on tarjoamassa tehostettua äidinkielen opetusta ilman virallista kieliasemaa ainakaan tässä vaiheessa. Näkökulmansa kirjoittaja perustelee tältä osin hyvin. Kaikkiaan luku on erinomaisesti rakennettu ja huolellisesti kirjoitettu.

Jotta kirjoitus ei menisi pelkäksi kehumiseksi, esitän yhden rakenteellisen kommentin. Vaikka kirja on kirjoitettu sujuvasti ja välttämättä tieteellistä fraseologiaa, on se vaativa haaste kokeneellekin lukijalle. Tämä liittyy lähinnä kirjan sisältöön, jossa on tiiviissä paketissa vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka, Suomen muuttoliikehistoria, kielikysymykset jne. Kyse on siis varsin monikerroksisesta ja -puolisesta lähestymisestä. Jos jostain olisi kannattanut supistaa, Suomen kansankunnan synty- ja muuttoliikehistoria hieman lyhennettyinä olisi jättänyt ehkä enemmän tilaa varsinaisten vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan pohdinnoille ja esiintuomisille.

Toinen rakentava kommentti liittyy hakusanaston puuttumiseen. Aikaisemmin kirjaa lukiessani mieleen tarttui mielenkiintoinen kohta karjalan kielien asema Suomessa. Kun ryhdyin tekemään tätä kirja-arviota, kesti melkoinen tovi, ennen kuin kyseinen kohta löytyi uudelleen.

Kirjassa on 252 sivua, ja sellaisenaan se on sopivan kokoinen ja sisältöinen yliopistolliseksi oppikirjaksi. Käsittääkseni kirjoittaja Pasi Saukkonen on jättämässä aiheen käsittelyn muille, ja siirtymässä uusiin teemoihin. Toivottavasti tekijä tuntee aiheeseen vetoa joskus tulevaisuudessa uudestaan – hänen saappaisiinsa hypääjiä ei ole monia tässä maassa.

Ismo Söderling

Marttikainen Tuomas, Saukkonen Pasi ja Säävälä Minna (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta.

Gaudeamus. Tallinna 2013. 376 s. ISBN: 978-952-495-292-7.

Esipuheessa tekijät toteavat, että ”*Tarve suomalaisen yhteiskuntaan keskittävälle muuttoliikkeen ja sen seurausten johdantoteokselle on ollut ilmeinen jo pidemmän aika. Koska alan tutkimus on hajaantunut eri oppiaineisiin, on selvää, että myös johdantoteos heijastaa tätä moninaisuutta*”. Siten kirjoittajat edustavat antropologiaa, kasvatustiedettä, kielitiedettä, kulttuuripolitiikkaa, maantiedettä, oikeustiedettä + seitsemää muuta tieteenalaa. Tämä on kirjan vahvuus – mutta myös sen heikkous. Kirjoittajien edustaessa omaa alaansa, päätyvät tekstit usein vain raapaisemaan kunkin kirjoittajan tieteenalan pintaa. Vahvuus on toisaalta siinä, että näin sellaisetkin tieteenalat, jotka muuten jäisivät siirtolaisuuskeskustelussa taka-alalle tai huomiotta, saavat tässä suhteessa hyvän foorumin.

Erityisen ilahtunut olen juuri tästä vähemmän tunnettujen tieteenalojen kirjoittajien esiinmarsista. Esimerkiksi Sirkku Latomaa kollegoineen

tuo esille mielenkiintoisella tavalla kielikysymykset muuttoliikkeessä. Suomessa puhutaan yli sataa kieltä. Tekijät toteavat (s. 171), että ”*yhteiseksi kieleksi ei välttämättä valikoidu englanti tai mikään muu niin sanottu maailmankieli, vaan suomi on sekä perheissä että laajemmin maahanmuuttajayhteisöissä yleisesti käytetty lingua franca eli kieli, jota käytetään vuorovaikutuksessa, vaikka se ei välttämättä ole yhdenkään osapuolen ensimmäisenä oppimana kieli*”. On hienoa, että Suomessakin vähitellen pääkansalliskielemme asemaa korostetaan yhteisenä kommunikaatiovälineenä.

Toinen tärkeä teema on maahanmuuttajien poliittinen osallistuminen, josta ovat kirjoittaneet Marjukka Weide ja Pasi Saukkonen. Maahanmuuttajilla – kuten ei kantaväestöönkään kuuluvilla – ole monia yhteiskunnallisen vaikuttamisen kanavia. Esimerkiksi ruotsinsuomalaisten kehnoa kielistatusta on valiteltu vuosikymmeniä. Olisikohan läntisessä naapurissamme uudistusvauhti tältä osin parantunut, jos maanmiehemme olisivat innostuneet äänestämään esimerkiksi paikallisvaaleissa kanta-*väestön* tapaan. Uskon niin. Sama toistuu monessa muussakin maassa – nyt täällä Suomessa. Tekijät toteavat lukunsa lopussa, että ”*odotettavissa on, että maahanmuuttajat aktivoituvat äänestämään entistä enemmän etenkin kunnallisvaaleissa, mutta myös kansallisesti*”. Toiveeseen on helppo yhtyä.

Muuttajat-teos on laaja, mutta erinomaisesti toimitettu kokonaisuus käsittäen lähes 400 sivua. Kun pohdimme syksyn monikulttuurisuusopetukseen liittyvää kirjallisuutta ensi kaudelle Turun yliopistoon, oli tämäkin kirja hyväksytyjen joukossa. Tosin paksuudesta johtuen kirjasta tulee opiskelijoiden iloksi vain valikoituja lukuja. Kirjaa on esipuheen mukaan tehty vuodesta 2009, eli kyseessä on ollut varsin pitkä prosessi. Johtuuko sitten hankkeen pitkästä toteutuksesta, mutta kirjassa esitettävä tilastomateriaali on varsin vanhaa – uusimmatkin tilastolliset tiedot taitavat olla vuodelta 2010.

Kirjassa on paljon helppossa muodossa olevaa perustietoa, joten se voisi toimia hyvin myös lukioasteen oppikirjana. Kirjassa on kaksi lukemista helpottaa kokonaisuutta. Hakusanasto helpottaa asioiden löytymistä kirjan sivuilta. Sanasto on kattava ja hyvin toteutettu. Sen lisäksi kirjassa on kunkin luvun perässä kokoomalaatikko, jossa esitellään ot-sikolla ”*Enemmän aiheesta*” alan lisäkirjallisuutta.

Kummankin menettelyn soisi leviävän tieteellisissä julkaisuissa.

Kirja ei sellaisenaan varmaankaan vielä tyhjennä pajatsoa muuttoliikettä koskevan peruskirjallisuuden osalta. Kirjoittajien joukosta puuttuvat esimerkiksi historioitsijat, joilla on erinomainen kyky yhdistää mennyttä ja nykyisyyttä. Siten jokin nuoria tutkijoita nyt ihmetyttävä asia on useimmiten muuttoliikehistorioitsijoiden toimesta saatettu selvittää jo kauan sitten. Joka tapauksessa kyseessä on erittäin tarpeellinen ja huolellisesti tehty teos, jonka toivoo kuluvan opiskelijoiden ja alan ammattilaisten käsissä.

Ismo Söderling

Tuunainen Pasi: Marttinen – kahden armeijan soturi

Otava, Helsinki 2012. 639 s.
ISBN: 978-951-1-25907-7.

Kahden isänmaan eversti

Toisen maailmansodan jälkeen monet suomalaiset pelkäsivät, että Neuvostoliiton joukot miehittävät Suomen. Armeijan upseereista useat osallistuivat nk. asekatkentaoperaatioon tämän varalle. Pasi Tuunaisen elämäkertakirjan kohde Alpo Kulervo Marttinen (1908–1975) oli yksi asekatkentaan osallistuneista suomalaisista upseereista. Marttinen pakeni Suomesta vuonna 1945 Ruotsiin, ja sieltä edelleen Yhdysvaltoihin. Kolmetoista muuta asekatkijää teki hänelle seuraa ja Marttisen perhekin tuli myöhemmin mukaan. Yhdysvalloissa näitä upseereja alettiin kutsua nimellä Marttisen miehet, johtajansa eversti Alpo Marttisen mukaan.

Tuunaisen yli 600-sivuinen elämäkerta jakaantuu lukuihin, joissa käsitellään esimerkiksi hänen kotitaustaansa, kouluttautumista ammattiupseeriksi, toisen maailmansodan aikaa, siirtymistä Ruotsin kautta Yhdysvaltoihin, hänen asettumistaan

sinne ja etenemistään Yhdysvaltain armeijassa, sekä työtehtäviään eri puolilla maapalloa. Marttisen yhteydet vanhaan kotimaahansa jatkuivat eri muodoissaan ja hän oli myös aktiivisesti yhteydessä amerikansuomalaisiin.

Elämäkerta perustuu erittäin laajaan aineistoon, jota on kerätty Suomesta, Yhdysvalloista ja esimerkiksi Venäjältä. Yksityiskohtaiset lähdetiedot ja kotimaisen ja kansainvälisen historiallisen tilanteen jatkuva puntarointi osoittavat kirjoittajan paneutuneen vakavasti tehtäväänsä.

Marttinen oli yksi parhaista suomalaisista upseereista sekä talvisodan että jatkosodan taisteiluissa ja ansioistaan hänelle myönnettiin useita korkeita kunniamerkkejä. Lisäksi hänet ylennettiin nopeaan tahtiin upseerinuralla niin, että vuonna 1944 vain 35-vuotiaana hänestä tuli Suomen armeijan nuorin eversti. Samana vuonna hänestä tuli Mannerheim –ristin ritari.

Marttisella oli kiistaton ja menestyksekkäs sotilasura Suomessa. Hän ei monien muiden tavoin hyväksynyt sodan seuraamuksia ja meni mukaan asekatkenta toimiin. Samalla hän joutui ”punaisen Valpon” seurannan alaiseksi. Marttinen ei jäänyt odottamaan tulevaa pidätystään, vaan ystäviensä avulla järjesti pakomatkan Ruotsiin Merenkurkun yli elokuussa 1945. Seuraavan vuoden lopulla hän siirtyi Yhdysvaltoihin. Marttisella oli aina laaja yhteistoimintaverkosto, ja siksi hänen ja muiden asekatkijöiden saapumista Yhdysvaltoihin osattiin odottaa.

Tuunaisen laatima elämäkerta osoittaa vakuuttavasti, miten nopeasti ja tarmokkaasti Marttinen johdatti miehensä osaksi Yhdysvaltain asevoimia. Matkalla oli monia mutkia, kuten toisen maan käytäntöjen oppiminen, kielivaikeuksista puhumattakaan. Marttinen oli kuten Suomessa upseerina ollessaan määrätietoinen ja peräänantamaton asioidensa järjestelijänä. Kirja tarjoaakin paljon esimerkkejä siitä, miten Marttinen kieltävistä vastauksista ja byrokraattisista esteistä huolimatta järjesti omat ja ryhmänsä asiat. Amerikkalainen sotilasjohto oli kiinnostunut suomalaisupseerien erityistaidoista, joihin kuului varsinkin talvisodankäynti. Alpo Marttinen piti seuraavien vuosien aikana lukuisia esitelmiä talvisodasta eri sotilasakatemioiden, ja muutenkin näiden asekatkijöiden tietoja puna-armeijasta ja sen sodankäynnistä haluttiin hyödyntää.

Asekätkijät olivat uudessa kotimaassaan tunustettuja asiantuntijoita, heidät sijoitettiin eri varuskuntiin, ja näin heidän joukkonsa hajaantui. Alkuperäisen ryhmän lisäksi maahan oli tullut muitakin suomalaisupseereja kuten Lauri Törni, kuuluisa Vietnamin sodan veteraani. Marttinen ja Marttisen miehet pitivät jatkossakin yhteyksiä toisiinsa. Alpo Marttinen yleni lopulta everstin arvoon Yhdysvaltain armeijassa. Hän palveli eläkkeelle jäämiseensä saakka 1968 paitsi Yhdysvalloissa, myös Länsi-Saksassa, Etelä-Koreassa, Etelä-Euroopassa, Latinalaisessa Amerikassa, Kaakkois-Aasiassa, Iranissa ja Lähi-Idässä. Lisäksi vuoden 1968 jälkeen hän oli mm. konsulttina kansainvälisessä aseteollisuusyhtiössä. Tuunainen päätyi arvioinnissaan siihen, että Marttinen ei ylennyt kenraaliksi koska kritisoi melko avoimesti Vietnamin sotaa.

Marttinen on kiistatta pisimmälle edennyt suomalaisupseeri Yhdysvaltain armeijassa. Synä tähän olivat luonnollisesti hänen taustakokemuksensa ja saavutuksensa, jotka mahdollistivat hänen asemansa Yhdysvaltain armeijassa. Kuitenkin hän sopeutui toiseen armeijaansa hyvin, hänen strategisia taitojaan ja tietämystään arvostettiin.

Tuunaisen teoksesta tulee esiin myös, miten hän sopeutui amerikansuomalaisiin, ja mitkä olivat suhteet entiseen kotimaahansa. Marttisesta tuli nopeasti hyvin tunnettu amerikansuomalaisen yhteisön jäsen. Hän kirjoitteli usein Suomea koskevista asioista amerikansuomalaisiin lehtiin, varsinkin Rai-vaajaan ja New Yorkin Uutisiin. Hän piti suuren määrän juhlapuheita amerikansuomalaisten juhlissa. Puheet olivat isänmaallisia ja tiukasti kommunismin vastaisia. Puheissaan hän myös kritisoi hyvin suorasanaisesti Suomen ”lepsua” ulkopolitiikkaa suhteessa Neuvostoliittoon, mutta joissain yhteyksissä osoitti myös tajuavansa Suomen vaikean tilanteen.

Marttisella oli aivan ilmiselvästi myös asemaa Yhdysvaltain ja Suomen välisten sotilaallis-poliittisten yhteyksien kannalta. Näitä on tosin melko vaikea kunnolla osoittaa koska kaikkia tietoja Tuunainen ei ole pystynyt tarkentamaan. Tiettyihin suomalaisiin korkeisiin sotilasjohtajiin Marttinen piti yhteyksiä, joidenkin kanssa hän riitautui. Monet diplomaatit ja sotilasasiamiehet tulivat hänelle tuuiksi. Marttisen tiukat kannanotot Suomen ulkopolitiikasta johtivat häntä koskeviin keskusteluihin jopa Eduskunnassa. Tasavallan presidentti Urho

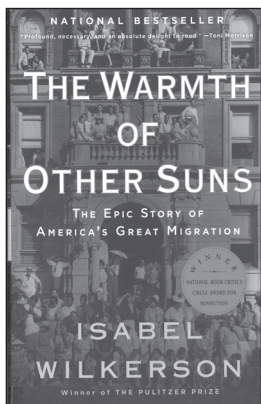
Kekkonen oli yrittänyt edesauttaa Marttiselle kenraalin-ylennystä Yhdysvalloissa, mutta heidän välinsä katkesivat Marttisen tiukkasävyiseen puheeseen Suomalaiset Aseveljet Amerikassa yhdistyksen juhlilla vuonna 1973. Seurasi Kekkonen myllykirje Marttiselle ja paljon julkista keskustelua.

Eversti Alpo Marttinen oli isänmaallinen sekä Suomea että uutta kotimaataan Yhdysvaltoja kohtaan. Hän ei hyväksynyt joidenkin itseensä lyömää maanpetturin leimaa, vaan päinvastoin korosti aina pyrkimystään edistää Suomen etuja. Tuunaisen kirja osoittaa tämän tinkimättömyyden. Kuitenkin hän oli joissain asioissa kuten kommunismin vastaisuudessaan jossain määrin vauhtisokea, eikä ehkä riittävästi tajunnut miten paljon maailma muuttui. Kylmän sodan ajoista edettiin liennytyksen aikakausiin. Marttinen vastusti kiihkeästi kommunismin rakennelmia, seurasi tarkasti Suomen olojen muutoksia, vieraili usein Suomessa 1950-luvun lopulta lähtien, ehkä jopa olisi halunnut muuttaa sinne takaisin. Kohtalo kuitenkin päätti toisin, ja tämä kahden maan eversti haudattiin vuonna 1975 Yhdysvaltoihin.

Tuunaisen kirjoittama elämäkerta on tiiliskiven kokoinen perusteellinen elämäkerta. Se on luonnollisesti hyvin kiinnostava transnationaalinen käsittelytapansa vuoksi. Kirja on kokonaisu-elämäkerta, jossa vyörytetään tapahtumia ja asioita lukijan silmien eteen, jopa siinä määrin, että asioiden runsaus paikoin hankaloittaa lukemista. Kirjassa liikutaan useissa maissa ja monella tasolla, unohtamatta perhe-elämää, Alpo Marttisen ja vaimonsa Mirjamin sekä lasten kohtaloita ja keskinäisiä suhteita. Kirja antaa värikkään ja tarkan kuvan kahden maan armeijan everstistä. Marttinen oli ominaisuuksiltaan monin tavoin erityinen, lahjakas ja määrätietoinen, mutta näillä luonteenpiirteillään ja taidoillaan hän samalla hankki tielleen vaikeuksia.

Kiinnostavana lisäyksenä voi todeta, että Alpo Marttisen sukujuuret (Tornion kautta) ovat savolaiset. Tehdyissä dna-tutkimuksissa on tähän mennessä selvinnyt, että Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksen suomalaistaustainen allekirjoittaja John Morton on sukua savolaisille Marttisille, ja sitten ilmeinen yhteys löytyy myös Alpo Marttiseen, jonka sukujuuret ovat Kangasniemeltä.

Auvo Kostiainen

Wilkerson Isabel: The Warmth of Other Suns – The Epic Story of America’s Great Migration. Vintage Books, New York, 2011. 622 p.

ISBN: 978-0-679-76388-8

Muuttoliikkeistä puhuttaessa on yllättävää, kuinka vähän USA:n mustien kansalaisten sisäisestä muuttoliikkeestä 1900-luvulla lopulta tiedetään. Muuttoliikkeen varhaiset vaiheet ensimmäisen maailmansodan päättymisen saakka ovat toki tiedossa. Mutta sitten tulee liian helposti stoppi. Isabel Wilkersonin keskeinen sanoma kirjassaan on, että tällä tavalla tutkittuna suuren muuttoliikkeen tarinasta tulee kerrotuksi vain sen varhaisvaiheet, ja että rajaamalla aihe esimerkiksi vain maailmansotien välisen ajan ilmiöksi, kokonaisuudesta jää havaitsematta jotain oleellista. Niinpä hänen tutkimuksessaan suurennuslasin alla ovatkin vuodet 1915–1970, joiden kautta ilmiötä on mahdollista tutkia mielekkäämminkin kokonaisuutena.

1970-luku on uskottava ajankohta alkuperäisen muuttovirtauksen päättymiselle ja lopullisen rajauksen tekemiselle, sillä vuosikymmenen lopulla alkaa uusi ilmiö: hiljainen paluumuutto syvän etelän osavaltioihin ja kaupunkeihin, joista muuttoliikkeen ensimmäisessä vaiheessa massamuotoisesti paettiin. Rasismi ja rotuerottelu olivat etelästä vähitellen kadonneet, ja vahvan tunnesiteen alueeseen säilyttäneet mustat¹ alkoivat palata takaisin vanhoille kotiseuduilleen. Syvään etelään paluumuu-

¹ Isabel Wilkerson käyttää kirjassa mustasta väestöstä useita erilaisia nimityksiä historiallisen tilanteen mukaan. Nykykäytössä ”black” ja ”african-american” ovat hyväksyttäviä termejä, ”colored” sisältää orjuuteen ja rotuerottelun aikakauteen viittaavan rassistisen painotuksen. Kaksi ensinmainittua ilmaisua ovat olleet USA:ssa käytössä 1960-luvulta alkaen, viimeksimainittua termiä ei enää ole soveliasta käyttää.

tetaan edelleenkin, etelän isoista kaupungeista Atlantaa on kutsuttu 1970-luvulta saakka ”Mustaksi Mekaksi” (”Black Mecca”). Vanha etelä kiinnostaa vaikkapa vain nostalgisena lomakohteena, jossa kaiken muun kiinnostavan lisäksi on nouseva talous. Sain itsekin kosketuksen tähän ilmiöön vieraillessani etelävaltioissa keväällä 2012. Memphisissä soul-levymerkki Staxin museon aukeamista odotellessa jonoon asteli afrikkalais-amerikkalainen perhe Detroitista. Yksikään perheen jäsenistä ei koskaan ollut asunut etelävaltioissa. Sukulaistensa tarinoiden innoittamana he olivat viettämässä vapaa-aikaansa paikassa, joka vain sukupolvea aiemmin oli ollut hengenvaarallinen paikka mustalle yhteisölle. Paluumuuttoliikkeen voi tältä pohjalta ajatella jatkuvan vielä pitkään tulevaisuudessakin, etenkin juuri elinkeinoelämän rakennemuutoksen köydyttämien alueiden, kuten Detroitin ympäristöstä.

Musta muuttoliike kosketti vuosina 1915–1970 noin kuutta miljoonaa afrikkalais-amerikkalaista Yhdysvalloissa. Kun muuttovirran alussa 90 % USA:n mustista asui etelävaltioissa, prosessin päätösvaiheessa 47 % heistä asui muualla kuin vanhoilla kotiseuduillaan. Matkan määränpäinä olivat rannikkoalueet idässä ja lännessä sekä pohjoisen urbaanit keskukset, joissa kouluttamattomalle työvoimalle oli runsaasti kysyntää. Alueittain toki tämäkin vetovoimatekijä vaihteli, niinpä esimerkiksi länsirannikon suurissa kaupungeissa uuden elämän rakentaminen onnistui nopeammin palvelualojen tai koulutettujen ammattilaisten piirissä.

Maassamuutto jakautui kolmeen päälinjaan. Floridasta, Georgiasta, Pohjois- ja Etelä-Carolinasta ja Virginiasta reitti kulki useimmiten Washingtoniin, Philadelphiaan, New Yorkiin, Bostoniin ja niiden lähialueille. Mississippin, Alabaman, Arkansasin ja Tennesseeen lähtijät päätyivät usein teollisiin kaupunkeihin kuten Clevelandiin, Detroitiin, Chicagoon, Milwaukeeen ja Pittsburghiin. Myöhemässä vaiheessa Texasista ja Louisianasta lähti mustaa väestöä tasaisena virtana kohti koko länsirannikkoa.

Kommeluksiltakaan ei aina vältytty. Eteläiseen puheenparteen tottuneille matkaajille konduktöörin huutamien pohjoiset paikkakunnat kuten ”Newark” ja ”New York” saattoivat kuulostaa kohtalokkaasti samalta, ja niinpä Newarkin joskus sano- taankin saaneen osan mustasta väestöstään tällais-

ten sattumien kautta. Tietenkin myös sääntöä vahvistavat poikkeukset reitinvalinnoissa olivat mahdollisia.

Wilkerson haastatteli kirjaansa varten noin 1 200 afrikkalais-amerikkalaista maassamuuttajaa, jotka haastatteluvaiheessa olivat ehtineet eläkeikäisiksi. Osa heistä palasi myöhemmin takaisin vanhoille kotiseuduilleen, osa ei halunnut edes käydä vanhoilla lähtöalueillaan, ei edes pakottaviin tilanteisiin kuten lähisukulaisten juhliin tai hautajaisiin liittyen. Arvet olivat edelleen liian vaikeasti hoidettavissa, tai vastaavasti uusi kaupunkilainen identiteetti oli kehittyneet liian pitkälle paluuta ajatellen.

Suuren muuttoliikkeen tarina käydään kirjassa läpi demografisen analyysin pohjalta kolmella eri vuosikymmenellä matkaan lähteneen henkilön ja heidän perheidensä elämänvaiheiden kautta. Kouluttamatonta työvoimaa tutkimuksessa edustava *Ida Mae Brandon Gladney* lähtee vuokraviljelijämiehensä kanssa Mississippistä kohti Chicagoa 1930-luvun pattitilanteessa, jossa lähisukulainen oli lukuisien vastaavien tapausten lailla, juuri vakavasti pahoinpidelty plantaasinomistajien joukkojen toimesta siipikarjaan kohdistuneiden varkauspäilyjen vuoksi. Collegesta kesken opintojen vasten omaa tahtoaan pudonnut *George Swanson Starling* lähtee Floridasta kohti New Yorkia. Floridassa elämä ja toimeentulo olivat uhattuina toisen maailmansodan ajan työvoimapulasta kärsineillä etelän appelsiiniviljelmillä, joissa mustat Georgen lailla alkoivat henkensä uhalta esittää vaatimuksia työnantajalle kohtuullisemmasta palkkauksesta. Tarinan kolmas päähahmo on Louisianan Monroesta Atlantan kautta 1950-luvulla Los Angelesiin päätyneet lääkäri *Robert Joseph Persing Foster*. Fosterin tuominen mukaan tarinaan on Wilkersonilta hyvä muistutus siitä, että musta maassamuuttajaväestö ei koostunut pelkästään tupakka- tai puuvillapeltojen kouluttamattomista mustista, vaan matkaan lähtivät vastaavalla tavalla myös koulutetut keskiluokkaistuneet mustat.

Koittiko mustille siis vapaus, kun etelän kahleet oli onnellisesti jätetty taakse? Wilkersonin moniselitteinen vastaus on: kyllä koitti ja ei koittanut. Suuren muuton eräs perustavoite, haave itsenäisestä elämästä, toteutui elämänkaaren edetessä kirjan jokaisella päähenkilöllä. USA:n kansalaisina he olivat viimein tasa-arvoisia muiden kansalaisten kanssa. Rasististen ja rotuerottelun oikeuttaneiden Jim

Crow -lakien tavoittamattomissa mustan USA:n kansalaisen oli ensimmäistä kertaa historiassa mahdollista rakentaa omaa elämäänsä ilman plantaasinomistajan, viranomaisen tai lainsäätäjän puutumista asiaan. Bussissa ja junassa oli mahdollista istua mille tahansa paikalle, kaduilla ei ollut ”colored/white” –kylttejä, työolosuhteiden muutoksen ansiosta aikaa jäi omallekin elämälle. Työ esimerkiksi Chicagon tehtaissa oli paremmin palkkattua kuin ympärivuorokautinen raataminen etelän plantaaseilla. Ja mikä tärkeintä, aikaa jäi vapaa-aikaan, viihtymiseen ja myös uudenlaisen vapaan identiteetin muodostamiseen. Elämä näytti kukoistavan, ja keskiluokkainen tulevaisuushorisontti piirtyi mustienkin näköpiiriin (tästä keskiluokkaistumisaspektista ja amerikanisaatiosta toki käytiin verinen keskustelu mustan älymystön piirissä jo muuttoliikkeen varhaisessa vaiheessa). Sama näky väestölaskennan tiedoissa: Wilkersonin tärkeä huomautus on, että musta maassamuuttaja yleensä nosti elintasoaan uusissa olosuhteissa; hän oli asennetasolla positiivisesti orientoitunut työntekoon, ja säilytti klassisen perherakenteen paremmin kuin vaikkapa alueelle jo aiemmin tulleet mustat. Muuttoliike siis konkreettisesti paransi muuttajien elämänlaatua pelkän ongelmakeskeisen ajattelun sijaan.

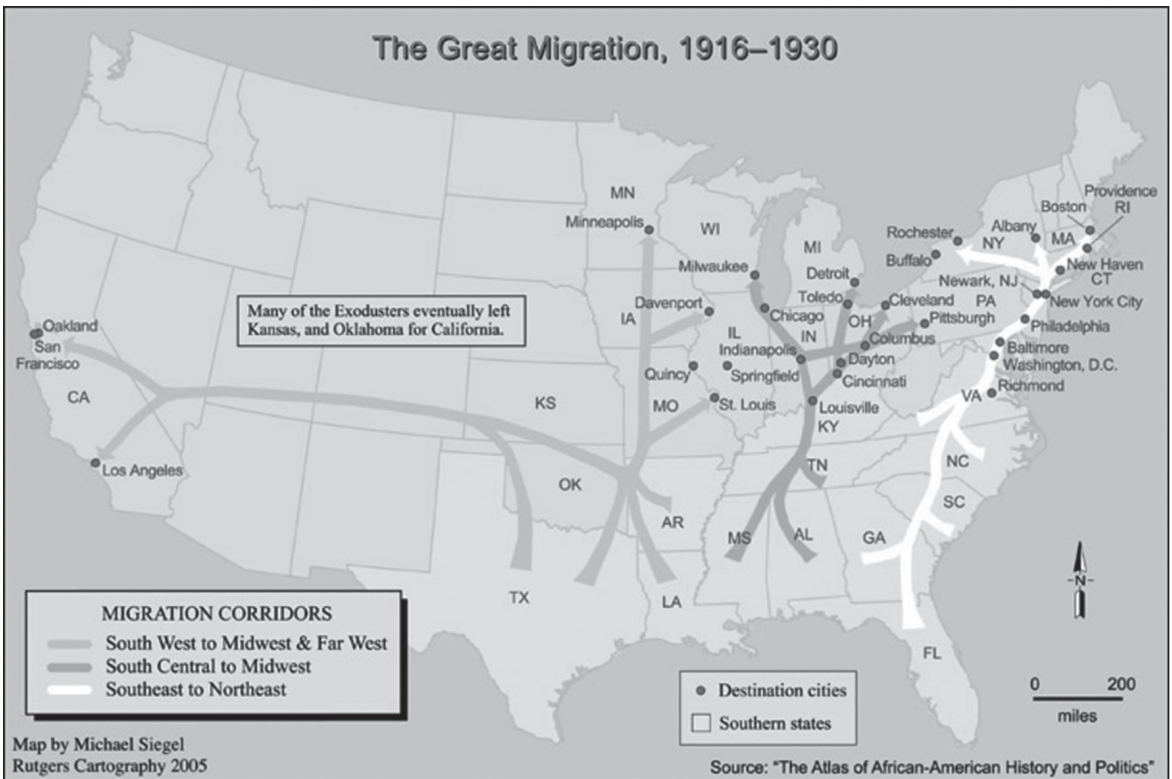
Silti uudetkaan olosuhteet eivät olleet täysin vapaita etelän ja ajankohdan painolasteista. Vaikka rotuerottelua ei juridisella tasolla pohjoisessa tunnustettu, saattoi katutason todellisuus esimerkiksi Chicagossa (jossa mustien osuus kaupunkialueen väestöstä nousi aikavälillä 1910–1970 2.0 prosentista 32.7 prosenttiin), New Yorkissa (1.9 % – 21.1 %) ja Detroitissa (1.2 % – 43.7 %) olla toista. Mustat keskittyivät omille asuinalueilleen, joissa asukkailla perittiin valkoista väestöä korkeampia vuokria poikkeuksellisen muuttotilanteen mahdollistamana. Kun vaurastumisen edetessä mustan perheen kohonnut palkkataso mahdollisti muuton korkeimman asumiskustannustason alueille valtaväestön sekaan, tulivat vastaan erilaiset aggressiiviset yhteenliittymät. Kanta-asukkaat protestoivat tilannetta vastaan hyökkäyksillä tai nopeilla poismuutoilla alueelta. Myöskään seuraavien sukupolvien selviytyminen uusissa olosuhteissa ei aina onnistunut täydellisesti. Kirjan päähenkilöiden jälkikasvulla ilmenee tarinan edetessä vakavia huume- ja väkivaltaongelmia. Myöskään pitkälle edennyt varal-

lisuus ei aina taannut onnea. Los Angelesissa suihkuseurapiireihin lääkärinä noussut Foster kärsi sosiaalisen nosteensa sivutuotteena vakavasta uhkapeliongelmasta. Menestyvän mustan miehen imago oli hintansa.

Muuttoliike jätti pysyvän jälkensä USA:n ja koko maailman historiaan. Chicagon South Shoresta, tyypilliseltä mustien maassamuuttajien alueelta, on kotoisin USA:n ensimmäinen nainen, presidentin vaimo Michelle Obama. Vain sukupolven päässä olevan rotuerottelun ja etnisten murhien aikakauden huomioonottaen on hyvin inspiroivaa, että 2000-luvulla maata johtaa USA:n historian ensimmäinen musta presidentti. Samainen Barack Obama, jonka esiintymistä Ida Mae Brandon Gladney todisti South Shoressa vuonna 1997 Illinoisin senaattorikampanjan yhteydessä.

Myös muilla yhteiskuntaelämän alueilla musta muuttoliike mullisti elämää melkoisesti. Afrikkalais-amerikkalainen musiikki, eräs 1900-luvun suurista

globaaleista kulttuuriläpimurroista, on valtaosin joko mustien maassamuuttajien tai heidän jälkeläistensä tarinaa. Illinoisissa Mississippin tulokkaat laittoivat toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina aluille sähköisen blues-suuntauksen, joka tunnetaan nykyisin maailmanlaajuisesti chicago-bluesina (ja myös 1950-luvun rock'n'roll-villityksen toisena tärkeänä ainesosana valkoisen hillbillyn ohella). Detroitissa huippusuositun Motown-levymerkin perustanut Berry Gordy on Georgiasta 1920-luvulla olosuhteita paenneen maassamuuttajaperheen jälkikasvu. Moderni jazz ei olisi meidän tuntemamme ilman isoa muuttoliikettä: Miles Davisin perhe lähti Arkansasista kohti uutta elämää ja Illinoisia, jossa Davis syntyi. Thelonius Monk ja John Coltrane ovat Pohjois-Carolinan muuttoliikkeen lahjoja musiikkimaailmalle. Nykyisistä viihdyttäjistä Minnesotasta lähtöisin olevan Princen esivanhempien juuret ovat tukevasti Louisianassa. Ilman muuttoliikettä, vaurastumista ja lisääntyntä vapaa-aikaa

Lähde: "The Atlas of African-American History and Politics".

he tuskin olisivat voineet kehittää taitojaan kovinkaan pitkälle. Plantaasiin arkirutiiniin koostui lähinnä kokopäiväisestä työnteosta ja levosta, jossa luovuudelle ei juuri jäänyt aikaa.

Muuttoliikkeen jäljet näkyvät myös kollektiivisessa muistissa: ikoniset musiikkiesitykset kuten ”Midnight Train To Georgia” tai ”Sitting On The Dock Of The Bay” ovat ikuisia hittejä etenkin vanhemman mustan väestön keskuudessa. Uusissa oloissa vastaavasti vanhaa kotiseutuperinnettä pidettiin vahvasti yllä. Jos löydät pohjoisen suurista kaupungeista ”soul food” –teemaisen ravintolan, olet melkoisella varmuudella tekemisissä mustan maassamuuttajan tai hänen jälkeläistensä kanssa. Termi ”soul” viittaa tässä yhteydessä paitsi etelän afrikkalais-amerikkalaiseen ruokaperinteeseen, myös kansalaisoikeuksiaan ajavaan ja omaan historiaansa uudella kiinnostuneisuudella suhtautuvaan mustaan yhteisöön yleisesti. Esimerkkejä löytyy loputtomasti useimmilta yhteiskuntaelämän aloilta

”Harlemin renessanssista” 1950-luvun kansalaisoikeustaisteluun ja liiketalouteen. Maailma olisi mitattavasti toisenlainen tätä ilman johtajaa toiminutta joukkoliikettä.

Wilkerson pakatoi tarinan erinomaisesti jännitteensä säilyttäväksi lukukokemukseksi, joka perinteistä tietokirjallisuutta ja dramatisoitua narratiivista otetta yhdistellessään on melkoisen onnistunut lajissaan. Kerronnan autenttista väriä lisäävät kirjalliset lainaukset mustan kulttuurielämän ja median saralta. Teoksen ja tekijän arvo on tunnustettu myös laajemmissa piireissä: Wilkerson palkittiin 1990-luvulla journalistisista töistään Pulitzerilla ensimmäisenä mustana naisena USA:ssa. ”The Warmth Of Other Suns” on tutkimuksena nostanut hänet moninkertaisesti palkittujen klassikkokirjailijoiden sarjaan USA:ssa bestseller-statuksella. Hän on palkintonsa ansainnut.

Jari Nikkola

Seminaareja

Turku 7.5.2013

MEV-seminaari: "Perheet ja lapset muuttoliikkeessä"

Elli Heikkilä, Siirtolaisuusinstituutti

Muuttoliikkeen ja etnisyytutkimuksen (MEV) -seminaarin teemana oli Perheet ja lapset muuttoliikkeessä Siirtolaisuusinstituutissa 7.5.2013. Tutkija Marja Katisko, Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulusta puhui teemasta Maahanmuuttajataustaiset perheet lastensuojelun asiakkaana (kuvassa kesk.). Yliopisto-opettaja Anu Warinowski Turun yliopiston opettajankoulutuslaitokselta puhui Ekspatriaattiperheiden lapsista suomalaisessa yhteiskunnassa (vas.). Tutkimusjohtaja Elli Heikkilä toimi seminaarin pj:na (oik.). Kuva: Satu Löppönen.

